vėjo ir vandens apzulinti radiniai, dažnai su stora patina. Jis datuojamas vėlyvuoju Driasu (IX tūkst. pr. Kr.) ir skirtinas Arensburgo kultūrai. Antrajam etapui skirtini visi iš juodo matinio titnago pagaminti ir dauguma patinuotų radinių bei 1994–1995 m. tirto pastato liekanos. Tai Svidrų kultūros kompleksas, kuris datuotinas Driaso III – Preborealio riba (IX–VIII tūkst. pr. Kr. riba). Paskutiniajam etapui priklauso visi titnaginiai radiniai be ar su itin plona patina. Jie datuotini VIII tūkst. pr. Kr. viduriu – antraja puse ir skirtini ankstyvajai Kundos kultūrai.

EXPLORATION OF THE STONE AGE SITE RĖKUČIAI–1

In 2002 the excavations of Rėkučiai–1 site (Švenčionys district, near Kretuonas lake) were continued. The area of 36 m^2 was investigated. A cultural horizon was destroyed by ploughing. In total 415 flint artefacts (Zonhoven point, endscrapers, dihedral-burin, etc.), a small bone flake and a stone flake were collected. The finds belonged to the Ahrensburgian and Swiderian cultures (the 9th millennium B.C.) as well as to the early Kunda culture (the 8th millennium B.C.).

PARAMĖLIO–2 SENOVĖS GYVENVIETĖS TYRIMAI

Egidijus ŠATAVIČIUS

Paramėlio–2 senovės gyvenvietė (Varėnos r., Kaniavos sen.) yra 210 m į P nuo Katros pralaidos per kelią Krokšlys–Paramėlis, Katros P (slėnio kairiajame) krante, į V–PV nuo Paramėlio kaimo, abipus Paramėlio–Katros kelio (einančio per Baltarusijos Respublikos teritoriją). Gyvenvietė įkurta Katros P kranto žemoje smėlėtoje pakrantėje, kuri iškilusi virš upės vandens lygio 1–2 m. Traukiantis ledynui čia tyvuliavo prieledyninės marios, o vėlyvajame ledynmetyje šią teritoriją performavo eoliniai procesai. Iš PV gyvenvietę riboja keliais metrais aukštesnių kopų ruožas. Senovės gyvenvietės plotas yra daugiau nei 16 ha dydžio (pusė jos yra Baltarusijos Respublikoje). Gyvenvietės paviršius bemaž lygus, tik palei karpytą Katros pakrantę yra 4 stambios, iki 10 m aukščio, kalvos – kopų viršūnės. Kitapus Katros (Š krante) yra Paramėlio–1, o apie 700 m į ŠR – Paramėlio–3 senovės gyvenvietė.

Gyvenvietę autorius surado 1998 m. pavasarį. Tuomet titnaginių radinių surasta Katra–Paramėlis kelio R pusėje ir ties miško keliuku. Rudens pradžioje pasieniečiai, įtvirtindami kelio postą, per visą gyvenvietės teritoriją (kelio PR pusėje) iškasė apie 300 m ilgio, iki 1 m pločio ir 1,4–2 m gylio griovį, kurio vertikaliose sienelėse atsidengė intensyvus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 0,5–1 m storio) bei apie 15 objektų: įvairios dėmės-duobės, židiniai, net pastatų kontūrai (pastarieji – iki 4 m ilgio ir 2 m gylio). Daugumos šių objektų apatinės dalys tuokart slūgsojo žemiau gruntinio vandens lygio. Iškastose žemėse ir griovio sienelėse aptikta daug įvairiausių titnaginių radinių, keramikos gabaliukų, smulkių kauliukų.

2000 m. atlikus papildomus archeologinius žvalgymus nustatyta, kad šio objekto teritorija yra kur kas didesnė (4–5 kartus) ir dalis jos yra Baltarusijos Respublikoje. Tada

KPC pateiktas ir naujas (didesnis) šio objekto teritorijos planas. 1999 m. pabaigoje – 2001 m. ši senovės gyvenvietė ir toliau buvo žalojama: šalia pasieniečių iškasto griovio, kurio šlaitai sparčiai erodavo, buldozeriu nustumdytas apie 100 m^2 dydžio plotas. Be to, gyvenvietės centrinėje dalyje, demarkuojant valstybinę sieną, buldozeriu nustumdytas apie 20 m pločio ir 200 m ilgio teritorijos ruožas, kurios paviršius buvo gausiai nuklotas titnaginiais radiniais.

Šiuo metu gyvenvietės kultūrinis sluoksnis ypač sparčiai nyksta eroduojant (griūvant) griovio sienelėms, todėl jau gerokai apnaikintas iki 4 m pločio ruožas. Priešingoje (Š) minėto kelio pusėje gyvenvietės kultūrinis sluoksnis apnaikintas plynai iškertant mišką: čia daugelyje vietų nustumdytas žemės paviršius. Be to, jis sparčiai nyksta ir Lietuvos Respublikos–Baltarusijos Respublikos valstybinės sienos – demarkacinės juostos ruože.

Siekdama apsaugoti nuo tolesnio irimo, 2002 m. VU ekspedicija pradėjo Paramėlio–2 senovės gyvenvietės tyrimus. Per sezoną P paminklo dalyje ištirtos 2 perkasos (iš viso 80 m^2 dydžio plotas). Jos atmatuotos ŠR gyvenvietės dalyje, ant pasieniečių iškasto griovio (tarp kelio sankasos ir miško) taip, kad jų ilgosios kraštinės eitų lygiagrečiai keliui. Visas tyrinėtas plotas suskirstytas į 80 kvadratų (kiekvienas 1 m^2 dydžio).

Visas plotas tyrinėtas atskirais kvadratais „horizontaliu“ būdu, kaskart nuimant po 3–4 cm storio sluoksnelį. Tik skutant supiltinį kelio sluoksnį ir iškastą gruntą šis metodas netaikytas. V ir centrinėje perkasų dalyse visi radiniai rinkti pagal litologinius sluoksnius iš 1x1 m dydžio ploto (paprastai išskirti 2 horizontai: pilkas miškožemis ir gelsvai pilkai rusvas smėlis). Taip elgtasi todėl, kad čia kultūrinis sluoksnis ypač nukentėjo tiesiant minėtąjį kelią ir kasant griovį. Radiniai iš objektų dėti atskirai.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje atsidengė 6 įvairaus dydžio ir spalvos dėmės. Kai kurios iš jų interpretuotinos kaip židiniai, kitų paskirtis nėra aiški.

2002 m. tyrinėtuose plotuose buvo itin daug radinių. Iš viso tyrimų metu surasta per 10 tūkst. titnaginių radinių. Apie 20% šių radinių aptikta suardytame sluoksnyje, apie 25% – ryškiai geltoname smėlio sluoksnyje, o 50% – pilkame miškožemyje (Š perkasos pusė), 5% – griovyje. Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Jų daugėjo P ir R kryptimis, t. y., link nesuardytų sluoksnių.

Titnaginiai radiniai yra pagaminti iš pakankamai geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Tikėtina, kad žaliava vandeniu buvo atsigabenta iš Dubičių apylinkų. Keliolika procentų radinių buvo pagaminti ir iš raudono titnago. Didžioji dalis titnaginių radinių yra be patinos (išskyrus kelis šimtus vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina).

Tyrimų metu surasti 7 įkotiniai, 25 nuoskaliniai antgaliai, 6 lancetai, po 2 trapecijas ir trikampius, 25 ašmenėliai, 23 gremžtukai, 22 rėžtukai, 10 grąžtų-ylų, 11 dirbinių su retušuotu galu, 60 dirbinių fragmentų, 18 specialios paskirties dirbinių, 15 mikrorėžtukų, 5 dirbiniai su įdubomis, 1 muštukas, 11 kirvelių ir jų fragmentų. Taip pat aptikta apie 900 skelčių ir jų fragmentų (20% su retušu ir / ar utilizacija), apie 9000 nuoskalų (15% su retušu ir / ar utilizacija) bei keliasdešimt skaldytinių ir jų liekanų.

Tarp kitų akmens rūšių radinių teaptikti 3 užapvalinti paplokšti rieduliukai (tikriausiai naudoti kaip muštukai ar grūstuvėlės), 1 paplokščias kapliukas (eroduotu paviršiumi) ir 12 įvairaus dydžio nuoskalų.

Didžioji dalis titnaginių (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) bei visi kitų akmens rūšių radinių datuojami vėlyvuoju paleolitu – žalvario amžiaus pradžia ir priskiriami Svidrų, Janislavicų, neolitinei Nemuno ir Tšineco kultūroms bei kultūriniams ratams. Kadangi šie radiniai neištirti iki galo, tikslesnė jų chronologija ir kultūra nėra aiški.

Tyrimų metu aptikti ir 455 lipdytinės keramikos fragmentai. Dauguma surastų fragmentų yra labai smulkūs, ne didesni nei 1–3 cm^2. Tirtame plote jie pasiskirstę analogiškai titnaginiams dirbiniams. Didžioji dalis aptikta pilkame miškožemyje. Vyrauja vidutinio storio ir plonomis sienelėmis keramika su smulkiomis augalinėmis, įvairaus rupumo grūsto akmens ir smėlio priemaišomis molio masėje. Šukių paviršiai dažniausiai lygūs, rausvos spalvos. Ornamentuota apie 3% visų šukių. Populiariausi motyvai – duobutės, virvutės, įkartėlės, štampelis. Puodų pakraštėlių surasta nedaug (tik apie 1% visų šukių). Vyrauja S ir I, kiek mažiau surasta C formos. Didžioji dalis šukių datuojama neolito laikotarpiu, o apie 1/3 – ankstyvojo žalvario amžiaus pradžia ir priskiriama Narvos (?), neolitinei Nemuno bei Tšineco kultūroms. Kadangi radiniai iki galo neištirti, tikslesnė jų chronologija ir kultūra nėra aiški.

Tyrimų metu aptikti ir 256 kalcinuoti kauliukai, kurių didžioji dalis slūgsojo gelsvai pilkai rusvame smėlyje. Dažniausiai tai itin smulkūs fragmentai, nors retsykiais pasitaikydavo ir stambesnių. Jų chronologija ir kultūra kol kas nėra aiški.

Tyrimus numatoma tęsti ir ateityje.

EXPLORATIONS OF THE STONE AGE SITE PARAMĖLIS–2

In 2002 the VU excavations of Paramėlis–2 site (Varėna district) were started. The area of 80 m^2 was investigated. There were found traces of several pits in the partially destroyed cultural layer. In total over 10.000 flint, sandstone and other stone artefacts (tanged and flaked points, various microliths, scrapers, burins, notched tools, borer, axes, etc.) were collected. The finds belonged to the different periods of the Stone Age (the 9th–10th millennium B.C.). Besides about 450 potsherds were uncovered in the destroyed horizon and cultural layer, which were dated to the Early Neolithic–Bronze Age. The pottery belonged to the Narva, Neolithic Nemunas, Trzciniec cultures.